

ШКОЛА ВИХОВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ В. А. РОМЕНЦЯ: ВИТОКИ УСПІХУ

Іван ДАНИЛЮК, Ілля ЯГІЯЄВ

УДК 155.9

Ivan Danyliuk, Ilya Yahiyyayev

V. A. ROMENETS' SCHOOL OF CREATIVE ABILITIES EDUCATION: THE ORIGINS OF SUCCESS

В. А. Роменець (1926–1998) – важлива постать української психології. Він широко відомий своїми працями з історії психології, психології творчості та загальнотеоретичних і методологічних питань, з якими стикається психологія. Учні В. Роменця називають його “революціонером у психології. В особі цього вченого психологія стає постнекласичною, коли осмислює феномен людини з огляду на спосіб її буття у світі” [1, с. 33–34]. Проте, висока оцінка наукових досягнень потребує, окрім іншого, ґрунтовного переосмислення змісту праць В. Роменця, їх тлумачення з огляду на сучасні тенденції розвитку психології, насамперед психології творчості.

Перевидання у журналі “Психологія і суспільство” праці В. Роменця “Виховання творчих здібностей у студентів” [3] є чудовою нагодою ретельно перечитати цю працю, здійснити аналіз її методології, рекомендацій та висновків з погляду сьогодення. Цю працю було видано у Києві видавництвом “Вища школа” у далекому 1973 році [2]. Попри свою “прикладну” назву, вона є значно ширшою за просту оцінку ефективності методів стимулювання креативності в університетах. В. Роменець вважає проблемою те, що студенти, отримуючи фахові знання, часто не формують навичок творчості. Через це у вищій школі варто враховувати необхідність формування творчих здібностей, а не лише готувати фахів-

ців, які будуть алгоритмічно виконувати свої завдання.

В. Роменець здійснює феноменологічний аналіз еволюції інтересу до науки з боку молодих людей (абітурієнтів відділення психології університету та студентів цього відділення), вдаючись до реконструкції етапів їхнього захоплення науковим пізнанням як таким та ідеалом вченого. Він називає це “генетичною психологією творчості”, тобто дослідженням шляхів творчого опанування наукою молодою людиною. Поняття “генетична” означає не відповідну біологічну дисципліну, а дослідження походження та становлення творчих здібностей, адже “генетичне” з давньогрецької мови означає “те, що породжує”.

Опис етапів становлення вченого типологічно схожий на *еволюційні моделі розвитку особистості та суспільства*, які передбачають поступові ускладнення та диференціацію систем, перехід від чуттєвості та емоційної конкретики до абстрактності, складності й цілісності, від наївної віри у нескінченні можливості людини (що, втім, виконує позитивну функцію мотивації діяльності) до зрілого усвідомлення своїх та суспільних (до чого належить і науково-експертна спільнота) обмежень і помилок. Це, однак, не призводить до відкидання романтичного ставлення до науки та його мотиваційного потенціалу. На ранніх етапах становлення наукового інтересу особа персоналізує науку,

енциклопедичність інтересів, обізнаність та навіть усезнайство, розглядаючи науку як індивідуальний проект окремих визначних дослідників, експериментаторів і винахідників. Натомість згодом приходить розуміння того, що наука – це процес колективного пізнання; окремі особи, навіть геніальні, можуть помилятися та відкидати очевидні свідчення хибності своїх ідей. Зріла людина дає собі раду з тим, що найголовніші наукові проблеми є надзвичайно складними для розв’язання. Молодість передбачає напруження між ідеалом усебічної розвинутості та спеціалізацією. Разом з вирішенням цієї суперечності, молодість, згідно з В. Роменцем, завершується. Отож шлях молодого людини в науці чимось схожий на плавання Одисея між Сциллою та Харибдою: варто мати здоровий і критичний розум, щоби пройти всі етапи та подолати принади, які очікують на шляху, фактично пройти шлях духовного становлення.

Підхід В. Роменця до становлення та еволюції науковця може бути охарактеризований як *гуманістичний*. Сам він безпосередньо вказує на те, що є прихильником гуманізму в пізнанні людини. Охарактеризувати Володимира Андрійовича як гуманістичного психолога дозволяє його прискіплива увага до дослідження творчого потенціалу особи, та й справді, гуманістична психологія розвивалася як рух-попередник за розвиток найкращого в людині. Психологи-гуманісти обстоювали феноменологічний метод дослідження, прихильниками якого у США були А. Маслоу і К. Роджерс. Гуманістичному способу мислення також властива увага до цілісної, холистичної особистості, яка довгим і тернистим шляхом прямує до персональної зрілості. З огляду на це, ідеї В. Роменця про вказаний розвиток зіставні з теоріями розвитку К. Юнга та А. Маслоу, в межах яких простежується подібна логіка і віддається належне творчості як виходу за межі біологічної та соціальної заданості людського буття.

Згідно з В. Роменцем, особа проходить етапи абстрактного і синкретичного інтересу до пізнання, що супроводжується романтизацією наукового пошуку та захопленням визначними науковцями, ускладненням та “демократизацією” їх особистих образів, що пов’язане з кризою через розуміння обмежень наукового пізнання, усвідомлення того, що натепер не все у світі відомо. Синкретичний інтерес до знання про світ спеціалізується, людина починає формувати картину світу відповідно до науки, яка її

більше цікавить і до якої в неї є більше здібностей. На етапі спеціалізації і задоволення професійного інтересу небезпекою для молодого людини може стати спекулятивний редукціонізм. Його суть полягає у зведенні всієї множини фактів дійсності, які є предметами різних наук, до методології та понятійного апарату однієї з наук: фізики, біології, математики, наук про суспільство тощо. В. Роменець констатує, що чимало вже зрілих дослідників, маючи успіхи в науці, залишаються у цьому сенсі “юними”. Це виявляється в нехтуванні іншими науками, презирливому ставленні до них, у твердженнях про їхню меншовартість і легкість. Ці явища маскують незнання інших наук і неповноцінність особистісного розвитку, невідповідність рівнів інтелектуальної компетентності та психологічної зрілості конкретного науковця.

Романтичне ставлення до науки може перейти в нігілізм, відкидання науковості на підставі того, що пізнання є надзвичайно складним і далеко не завжди відповідає на поставлені питання повністю, а також може мало дати для задоволення потреб практики. Нігілізм і редукціонізм зваблюють молоду людину тим, що, немов, дозволяють їй мати вигляд розумної через заперечення авторитетів. Принаймні спершу вона прагне до енциклопедичного знання, яке вповні дало би остаточні відповіді на питання влаштування світу та моралі. Усвідомлення нестачі своїх знань і можливостей, зацікавленість у поясненні своєрідності явищ, а не простого відтворення їхніх схем, веде до переоцінки цінностей, тоді теоретичні знання починають розумітися як приблизні дороговкази.

Переоцінка цінностей відбувається поетапно. На початку молода людина відчуває романтичний оптимізм щодо можливостей науки, намагається відшукати універсальну теорію – концептуальну рамку, яка б, завдяки своїй усеохопності, дозволила пояснити всі явища дійсності. Спершу йдеться про розуміння світу в цілому, згодом – про конкретну наукову дисципліну. Відбувається інтенсивне пізнання з метою отримання енциклопедичних знань. Це проявляється не лише у науковій сфері, адже юна особа намагається всебічно розвиватися, відтворюючи настанови титанізму Відродження, ідеал довершеного розуму, тіла, інтересів, які сягають різних сфер життя. За оптимістичним етапом слідує етап песимістичний, коли відбувається переоцінка цінностей. Приходить розуміння, що теоретичного знання, причому не лише її власного, але й колектив-

ного знання наукової спільноти, бракує для пояснення багатьох явищ дійсності та для успішного інтелектуального практикування. Через відчуття розбіжності теорії і життя вона починає зневірюватися в науці. Щонайперше її лякає величезний обсяг фактів, теорій, книжок, понять, формулювань, підходів тощо, які очевидним чином суперечать одне одному та швидше заплутують, ніж надають ясності. Оптимізм і песимізм можуть взаємозмінюватися, проте вони самі собою означають, що етап наукової творчості ще не розпочався. Емоційна сила розгойдувань оптимізму та песимізму, утім, свідчить про потенційну творчу енергію особи.

В. Роменець акцентує увагу на творчій силі дилетантського способу ставити питання та дискутувати про них. Саме по собі дилетанство, поза сумнівом, не становить творчості, однак його не треба знищувати науковим скепсисом. Науковому керівникові або викладачу потрібно мудро використовувати енергію дилетантизму, створюючи для нього рамки, заохочувати подальше пізнання молодого людиною всієї глибини наукових проблем й демонструвати обмеженість наукової методології, покликаної їх розв'язати. Розумне керівництво дозволить згодом юній особі позбутися дилетантизму, запобігши припадку крайнього оптимізму, який є непродуктивним та породжує ілюзії, та песимізму, що паралізує творчість.

Перехід від абстрактного інтелектуалізму до практичного інтелекту, який поважає теорію та спирається на неї, не переоцінюючи її можливостей, бачиться В. Роменцем як перехід від молодості до зрілості. Зріла наукова творчість передбачає максимальну інтеграцію досліджуваних явищ у понятійно-категорійну систему при максимальному збереженні індивідуальних рис цих явищ. Тут він свідомий нездоланного в межах теоретичного розуму, антинормального напруження об'єктивності та суб'єктивності, номотетичного та ідеографічного методів, етіс та еміс підходів, фізіології, з одного боку, та феноменології і герменевтики – з іншого. Тому бере на себе сміливість стверджувати, що ці суперечності мають бути подолані через діяльність дослідника. Зрілий науковець розуміє складність світу та не претендує на його остаточне пізнання через абстрактну систему понять і категорій, користується ними інструментально, не впадаючи у цинічний антинауковий нігілізм.

У праці В. Роменця здійснюється аналіз найвпливовіших західних підходів до креатив-

ності, зокрема робіт Дж. П. Гілфорда, Е. П. Торранса та Г. Гутмана. Їм віддається належне, проте вони піддаються критиці або за надмірні метафізичність та натурфілософію (Г. Гутман), або, попри глибоку деталізацію, за надмірну “тестову манію” й неухважність до динаміки творчого процесу і до якісних відмінностей між різними типами творчості, до її зв'язку з екзистенцією людини, чи, навпаки, з можливостями її технізації.

В.А. Роменець пропонує застосування дизайну емпіричного дослідження творчих здібностей і типів творчості, розробленого у Київському університеті в 1973 році. Особливістю дослідницької методики є її динамічний характер, зокрема вона передбачає чотири етапи експозиції одного й того самого зображення різного рівня чіткості – від зовсім нерозбірливого до максимально виразного. Вивчається кількість і характер інтерпретацій обстежуваним продемонстрованого матеріалу. За ступенем усвідомленості творчого процесу виокремлюється раціональний, інтуїтивний і фантазійний типи творчості. Перший тип більше схильний до критичного ставлення до своїх інтерпретацій, останній – зовсім мало, другий займає проміжне становище за цим критерієм. Педагог-мислитель окремо наголошує на здійсненні конкретної поетапної роботи, допоміжної щодо наукового пізнання. Ці рекомендації, які начебто мають бути центральними з огляду на назву аналізованої праці, розглядаються у загальному вигляді. Йдеться про бібліографічну роботу, реферування джерел (яке з розвитком наукових здібностей студента стає вибірковішим і критичнішим), написання плану і проспекту дослідження, опис методики та гіпотези дослідження, виклад результатів емпіричного дослідження і про їх інтерпретацію. Все це висвітлюється в контексті курсів, етапів навчання студентів відділення психології, що певною мірою звужує потенційне коло осіб, на які ці важливі міркування відомого вченого можуть розповсюджуватися.

Загалом для основної лінії сучасної психології метод феноменологічної реконструкції та широкі узагальнення, які мало спираються на ретельно зібраний емпіричний матеріал, є унікальними. Проблема творчості, зокрема пізнавальної творчості студентів, активно досліджується психологами та активно публікується у англійських журналах. І справді, нині мало не всі актуальні та якісно проведені дослідження представлені у публікаціях саме англійською мовою.

Відомо, що творчість визначається із застосуванням двох критеріїв – оригінальності та корисності. Однак деякі терміни використовувалися як взаємозамінні при дослідженні творчості. Наприклад, окремі дослідники використовують термін “новизна” для позначення оригінальності, а інші вживають “доцільність” та “ефективність” стосовно корисності [5]. У психології творчість здебільшого пов’язується з такими рисами особистості, які допомагають їй створювати, відкривати щось нове, своєрідне, ідентифікувати проблему, розмірковувати самостійно. У сучасній психологічній літературі творчість людини стимулюється насамперед не розумом або блискучим інтелектом, а уявою, добре розвиненою інтуїцією, яка впливає на винахідливість людини, на спритність розуму в постановці і здоланні поставлених проблем [6].

Феноменологічний метод у дослідженні досвіду особистісної творчості використовується щонайперше в контексті її зіставлення з досвідом психічних розладів, таких як шизотипія і шизофренія [9], а також біполярний афективний розлад (БАР) [13]. Скажімо, шизотипічні властивості особистості можуть бути “позитивними”, пов’язаними з базовими особливостями досвіду “потoku” (за М. Чік-сентміхайї); тут мовиться про глибоку концентрацію, зосередження на теперішньому моменті і про почуття задоволення. Пригнічення латентної інгібіції, прихованого гальмування нерелевантних стимулів полегшує вхід у стан потокового типу для шизотипових індивідів, уподібнюючи творчий процес хворобливому стану марення. Очевидно, що застосування подібного до того методу дослідження, який використовує В. Роменець, має у цих та аналогічних розвідках іншу, значно скромнішу мету, тому віднайти критерії їхнього порівняння важко. Додамо, що, незважаючи на існування феноменологічних досліджень художньої креативності, креативність у науці цікавить дослідників значно меншою мірою.

Дослідження сучасними психологами креативності у студентів і науковців часто зосереджені на питаннях мотивації, створення сприятливого психологічного довкілля для її становлення та прояву. Також ретельно вивчається сам творчий процес – традиція, розпочата Дж. П. Гілфордом та Е. Торрансом. Вивчення мотиваційних аспектів стимулювання і підтримання креативності як психодуховного стану спираються насамперед на теорію самодетермінації Е. Десі та Р. Раяна. Внутрішня

або автономна мотивація стосується мотивації, яка має своєю метою саме завдання, тоді як зовнішнє мотивування спрямоване на отримання певної соціальної винагороди. Тривала дослідницька традиція фокусується на внутрішній мотивації як засадничій задля творчості. У цій традиції винагороди, як вважається, не просто не підвищують, але навіть знижують внутрішнє вмотивування. В експериментах, де дітям платять за здійснення цікавого завдання, яке вони раніше робили з радістю, після відміни винагороди вони не бажають його виконувати. Іноді винагорода може подекуди навіть підвищити креативність, якщо буде сприйматися як справедлива та залежати від продуктивності творчості. Вирішальне питання полягає у визначенні типів творчих досягнень, які варто винагороджувати на основі достовірних оцінок творчості. Вочевидь таке оцінювання вирізняється складністю, оскільки творчість часто є специфічною для конкретної сфери та контексту. Це, своєю чергою, обмежує кількість осіб, котрі спроможні компетентно оцінити результати. Крім того, корисність ідеї може стати очевидною лише через деякий час [10].

Натепер правилом хорошого тону стала самокритика дослідника, або ж його критика з боку рецензентів чи оглядачів. Така практика, імовірно, прийшла би до вподоби й В. Роменцю, який наголошував на обов’язковості взаємного рецензування студентами текстів як способу мобілізації їхніх творчих здібностей. З огляду на це, дозволимо собі висловити кілька критичних тез, які стосуються аналізованої праці, вказавши на низку локалізації стилістичного, теоретичного та емпіричного гатунку.

В. А. Роменець спирається на анкетування й, очевидно, спостереження, які стосувалися лише абітурієнтів і студентів відділення психології філософського факультету Київського університету імені Тараса Шевченка. Ці дані мають неабияке значення для розуміння студентів-психологів, однак навряд чи їм властива висока зовнішня валідність стосовно здобувачів вищої освіти інших факультетів і спеціальностей. Ті мотиви, які спіткають студентів до заняття психологією, а саме розуміння людей і соціальних груп, проблема авторитету та виборів, які люди здійснюють у повсякденні, повернення осіб з психічними розладами до нормального життя тощо, природно властиві майбутнім психологам. Проте зміст і структура вмотивованості осіб, які обирають інший фах, матиме істотні відмінності.

Воднораз В. Роменець не приділяє належної уваги опису програми емпіричного дослід-

ження, зокрема не вказує на формування та склад вибірки абітурієнтів і студентів, час проведення дослідження, форму анкетування. Подаючи результати оцінювання наступниками власних можливостей до заняття наукою за десятибальною системою, він лише переповідає отримані дані й відразу інтерпретує їх, не оформлюючи їх у належний спосіб, з позначенням віку і статі опитаних, не створює відповідні таблиці та графіки. Те саме стосується запропонованої ним методики діагностики рівня творчих здібностей, то вона описана доволі детально. Однак відсутні посилання на конкретні дослідження та результати її застосування, й загалом у самій праці не наводиться ніяких кількісних даних про її валідність і надійність. Часто важко зрозуміти, аналіз саме якого матеріалу здійснюється: чи йдеться про інтроспекцію та реконструкцію власного досвіду та досвіду колег, чи про результат інтерпретації результатів використання психодіагностичної методики чи, навпаки, анкетування. Єдиним джерелом належного цитування є праці відомих науковців Н. Віннер, Ч. Дарвін та ін., спогади про своє життя та професійне становлення. Тож важко відмовитися від переконання, що праця В. Роменця є суто теоретичною розвідкою, чи навіть міркуванням на заявлену тему з висновками, походження яких нез'ясоване та подекуди довільне.

На сторінках праці В. Роменця чимало міркувань про наукове пізнання як таке, а також про психологічне пізнання, особливості та обмеження експериментального методу, проблему редукціонізму. Подекуди виникає враження недостатньої структурованості тексту, наявності значного доробку теоретичних питань. Суттєві незручності у взаємодії з текстом створює відсутність чіткого виокремлення етапів становлення творчих здібностей студентів, причому передумови для такого виокремлення є. Під час знайомства з міркуваннями Володимира Андрійовича про ідеал науковця, про ставлення до наукових проблем, виникнення та подальший розвиток інтересу до науки в молодій людини, про динаміку відтворення чужих думок, про їхнє наслідування та оригінальну наукову роботу виникає доречне бажання побачити чітку ієрархію і наступність етапів розгортання зацікавленості науковою творчістю, яка би надавала читачеві короткий опис кожного з них і презентувала роздуми автора зручним для розуміння та запам'ятовування чином.

Висновки “емпіричної частини” загалом теоретичної розвідки В. А. Роменця потребують реконструкції за сучасних соціокультурних умов, оскільки ситуація з мотивацією та стимулами до креативності студентів через якісну зміну технічних можливостей до пізнання і суспільні трансформації є нині істотно іншою.

До того ж довільна стилістика тексту може напружувати читача, який звик до значно структурованішого та ясного стилю наукових статей, які відповідають вимогам сьогочасних журналів. Водночас відрадно констатувати, що обговорювана праця не містить тих недоліків, які властиві теперішнім, структурно й термінологічно заформалізованим, публікаціям. Це прямолинійність та формальний стиль написання, відсутність змісту, глибшого за очевидний і подвійного смислового навантаження, через що подібні статті часто-густо немає сенсу перечитувати. Для нас очевидно, що класичний стиль у науці, властивий Володимиру Роменцю, є виразом яскравого філософського мислення, яке йде вельми оригінальними шляхами та не може бути до кінця обмеженим прокрустовим ложем формальних вимог до публікацій без втрати своєї унікальної цінності.

Насамкінець зауважимо, що класичні тексти у науці перечитуються та наново інтерпретуються залежно від рівня володіння читачем матеріалом, навчають його професійному мисленню, хоча і неявно, імпліцитно, не втрачають своєї вагомості навіть тоді, коли їхні емпіричні передумови вже застаріли, або були спростовані. На наше переконання, безумовною користю від знайомства з працею В. Роменця буде усвідомлення читачем можливості застосування якісних методів у психологічному дослідженні, тобто особистісне прийняття тієї позиції, що у власному пізнанні треба спиратися не лише на цифри, а й на дані, виражені вербально, які не варто подавати у кількісному вигляді. Можна не погоджуватись із тезою про “тестову манію” в сучасній психології, однак навряд чи є сенс відмовлятися від феноменології та змістовно широких і витончених інтерпретацій, які на сторінках своєї праці легітимізує талановитий науковець.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. М'ясоїд П. А., Шатирко Л. О. Життя і творчість В. А. Роменця // Академік В. А. Роменець: творчість і праці: зб. ст. Київ : Либідь, 2016. С. 17-34.

2. Роменець В. А. Виховання творчих здібностей у студентів. Київ : Вища школа, 1973. 96 с.

3. Роменець В. Виховання творчих здібностей у студентів. *Психологія і суспільство*. 2018. №. 3-4. С. 178-223.

4. Титаренко Т. М. Життєвий вибір у концепції В. А. Роменця // Загальна психологія : Хрестоматія. Скрипченко О.В. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://westudents.com.ua/glavy/77874-t-m-titarenko-jittviy-vibr-u-kontsepts-v-a-romentsya.html>

5. Abdulla A. M., Cramond B. After six decades of systematic study of creativity: what do teachers need to know about what it is and how it is measured? *Roeper Review*. 2017. Т. 39. №. 1. С. 9-23.

6. Asakaviëitë V. Cultural Crisis as a Decline in Human Existential Creativity. *Cultura*. 2018. Т. 15. №. 1. С. 65-83.

7. Bogers M., Foss N. J., Lyngsie J. The “human side” of open innovation: The role of employee diversity in firm-level openness. *Research Policy*. 2018. Т. 47. №. 1. С. 218-231.

8. Laguia A., Moriano J. A., Gorgievski M. J. A psychosocial study of self-perceived creativity and entrepreneurial intentions in a sample of university students. *Thinking Skills and Creativity*. 2019. Т. 31. С. 44-57.

9. Nelson B., Rawlings D. Relating schizotypy and personality to the phenomenology of creativity. *Schizophrenia bulletin*. 2008. Т. 36. №. 2. С. 388-399.

10. Ohly S. Promoting Creativity at Work—Implications for Scientific Creativity. *European Review*. 2018. Т. 26. №. 1. С. 91-99.

11. Park N. K., Chun M. Y., Lee J. Revisiting individual creativity assessment: Triangulation in subjective and objective assessment methods. *Creativity Research Journal*. 2016. Т. 28. №. 1. С. 1-10.

12. Stoeber J. et al. Passion and motivation for studying: predicting academic engagement and burnout in university students. *Educational Psychology*. 2011. Т. 31. №. 4. С. 513-528.

13. Taylor K., Fletcher I., Lobban F. Exploring the links between the phenomenology of creativity and bipolar disorder. *Journal of affective disorders*. 2015. Т. 174. С. 658-664.

REFERENCES

1. Miasoid, P. A. & Shatyрко, L. O. (2016). Zhyttia i tvorchist V. A. Romentsia. *Akademik V. A. Romenets: tvorchist i pratsi* [The life and work of V. A. Roments. *Academician V. A. Roments: creativity and labor*]. Kyiv: Lybid. 17–34 [in Ukrainian].

2. Romenets, V. A. (1973). *Vykhovannia tvorchykh zdibnostei u studentiv* [Education of students creative abilities]. Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].

3. Romenets V. (2018). *Vykhovannia tvorchykh zdibnostei u studentiv* [Education of students creative abilities]. *Psykhologhiia i suspilstvo – Psychology and Society*. 3–4. 178–223 [in Ukrainian].

4. Tytarenko, T. M. (2008). Zhyttieviy vybir u kontseptsii V. A. Romentsia. *Zahalna psykhologhiia: Khrestomatiiia*. Skrypchenko O.V. (Ed.). <http://westudents.com.ua/glavy/77874-t-m-titarenko-jittviy-vibr-u-kontsepts-v-a-romentsya.html> [in Ukrainian].

5. Abdulla, A. M. & Cramond B. (2017). After six decades of systematic study of creativity: what do teachers need to know about what it is and how it is measured? *Roeper Review*. Vol. 39. No 1. 9–23 [in English].

6. Asakaviciute, V. (2018). Cultural Crisis as a Decline in Human Existential Creativity. *Cultura*. Vol. 15. No 1. 65–83 [in English].

7. Bogers, M. & Foss, N. J. & Lyngsie, J. (2018). The “human side” of open innovation: The role of employee diversity in firm-level openness. *Research Policy*. Vol. 47. No 1. 218–231 [in English].

8. Laguia, A. & Moriano, J. A. & Gorgievski M. J. (2019). A psychosocial study of self-perceived creativity and entrepreneurial intentions in a sample of university students. *Thinking Skills and Creativity*. Vol. 31. 44–57 [in English].

9. Nelson, B. & Rawlings, D. (2008). Relating schizotypy and personality to the phenomenology of creativity. *Schizophrenia bulletin*. Vol. 36. No 2. 388–399 [in English].

10. Ohly, S. (2018). Promoting Creativity at Work—Implications for Scientific Creativity. *European Review*. Vol. 26. No 1. 91–99 [in English].

11. Park, N. K. & Chun, M. Y. & Lee, J. Revisiting individual creativity assessment: Triangulation in subjective and objective assessment methods. *Creativity Research Journal*. 2016. Vol. 28. No 1. 1–10 [in English].

12. Stoeber, J. (Ed.). (2011). Passion and motivation for studying: predicting academic engagement and burnout in university students. *Educational Psychology*. Vol. 31. No 4. 513–528 [in English].

13. Taylor, K. & Fletcher, I. & Lobban, F. (2015). Exploring the links between the phenomenology of creativity and bipolar disorder. *Journal of affective disorders*. Vol. 174. 658–664 [in English].

АНОТАЦІЯ

Данилюк Іван Васильович, Ягієв Ілля Ігорович.

Школа виховання творчих здібностей В. А. Роменця: витоки успіху.

Володимир Андрійович Роменець (1926-1998) – важлива постать в українській психології, автор фундаментальних праць з історії психології, психології творчості, теоретичних та методологічних засад гуманітарного пізнання. Висока оцінка наукових досягнень водночас потребує конструктивного аналізу його доробку, витлумачення останнього з огляду на сучасні тенденції розвитку науки і культури. Перевидання праці В. Роменця 1973 року “Виховання творчих здібностей у студентів” (2018. №3-4) стимулює психологів до канонів філософського мислення. Це підтверджує здійснений ученим феноменологічний аналіз еволюції інтересу до науки з боку молодих людей (абітурієнтів та студентів відділення психології університету), що ґрунтований на реконструкції етапів їхнього захоплення науковим пізнанням. Доведено, що входження молоді у сферу інтелектуального пошуку супроводжується її особистим напруженням між ідеалом усебічної розвинутості та обов’язковістю фахової спеціалізації. Особа персоналізує науку, енциклопедичність, обізнаність, розглядає її як індивідуальний проєкт окремих досягнень у пізнанні істини визначних дослідників. У подальшому відбувається ускладнення

та “демократизація” образу науковця, що пов’язано з персональною кризою досягнення обмежень наукового пізнання. У праці В. Роменця проаналізовано деякі західні підходи до креативності, зокрема роботи Дж. П. Гілфорда, Е. П. Торранса та Г. Гутмана, які піддані критиці або за надмірні метафізичність та натурфілософію, або за “тестову манію”. Загалом психодидактичне вивчення творчості в аналітичному досвіді В. Роменця спирається на анкетування і спостереження, які стосувалися лише абітурієнтів та студентів відділення психології філософського факультету Київського університету імені Тараса Шевченка, що не дає підстав для широких узагальнень. До того ж він не приділяє належної уваги опису програми власного емпіричного дослідження, не вказує на формування та склад вибірки, часові межі експериментування та ін. Те саме стосується запропонованої ним методики діагностики рівня творчих здібностей. Тому на часі актуальною є розробка чіткості ієрархії та послідовності етапів розгортання інтересу до наукової творчості, яка би надала короткий опис кожного з них. Водночас аргументовано, що класичний стиль дослідницької діяльності в науці, властивий Володимиру Роменцю, становить своєрідний канон філософського мислення, яке йде вельми оригінальними шляхами та не може бути до кінця обмеженим формальними вимогами до публікацій без втрати своєї виняткової змістовності, концептуальної цілісності та дидактичної значущості.

Ключові слова: Володимир Роменець, наука, творчість, творчі здібності, генетична психологія, особистість, виховання, феноменологічний метод, креативність, українська психологія.

ANNOTATION

Ivan Danyliuk, Ilyya Yahiyayev

V. A. Romenets' school of creative abilities education: the origins of success.

Volodymyr Andriyovych Romenets (1926–1998) – is an important figure in Ukrainian psychology, author of fundamental works on the history of psychology, psychology of creativity, theoretical and methodological foundations of humanitarian cognition. High evaluation of scientific achievements at the same time requires a constructive analysis of his work, interpretation of the last taking into account modern trends in the development of science and culture. Republication of V. Romenets' work in 1973 “Educating the students' creative abilities” (2018 No. 3-4) stimulates psychologists to the canons of philosophical thinking. This is confirmed by the phenomenological analysis carried out by the scientist on the evolution of

interest in science by young people (university entrants and students of the psychology department of the university), which is based on the reconstruction of the stages of their admiration for scientific cognition. It is proved that the entry of young people into the field of intellectual search is accompanied by her personal tension between the ideal of comprehensive development and the necessity of professional specialization. A human personalizes science, encyclopedicity, awareness, considers it as an individual project of some achievements in the cognition of truth of outstanding researchers. In further, there is a complication and “democratization” of the scientist's image, which is connected with the personal crisis of comprehension the restrictions of scientific cognition. Some of the Western approaches to creativity are analyzed in the work of V. Romenets, including works of J. P. Guilford, E.P. Torrance and G. Gutman, are criticized either for excessive metaphysics and natural philosophy, or for “test mania”. In general, the psychodidactic study of creativity in the analytical experience of V. Romenets is based on questionnaires and observations that is concerned only students of psychology department of philosophy faculty of Kyiv University named after Taras Shevchenko, which doesn't give any grounds for wide generalizations. In addition, he doesn't pay enough attention to the description of the program of his own empirical research, doesn't indicate on the formation and composition of the sample, the time limits of experimentation, etc. The same applies to his proposed methodology for diagnosing the level of creative abilities. That's why it is relevant a development of the hierarchy's clarity and the sequence of stages of the interest deployment in scientific creativity, which would provide a brief description of each of them. At the same time, it is reasoned that the classical style of research activity in science, which is inherent to Volodymyr Romenets, is a kind of canon of philosophical thinking, which goes in very original ways and can not be completely restricted by formal requirements to publications without losing its exceptional content, conceptual integrity and didactic significance.

Key words: Volodymyr Romenets, science, creativity, creative abilities, genetic psychology, personality, upbringing, phenomenological method, Ukrainian psychology.

Рецензенти:

**д. психол. н., проф. Гусельцева М.С.,
д. психол. н., проф. Шандрук С.К.**

**Надійшла до редакції 12.05.2019.
Підписана до друку 16.05.2019.**

Бібліографічний опис для цитування:

Данилюк І.В., Ягієв І.І. Школа виховання творчих здібностей В. А. Роменця: витоки успіху. Психологія і суспільство. 2019. №1. С. 116–122.